

УДК 336. 717

**Матлага Л. О.,***здобувач кафедри банківської справи, ТНЕУ*

## ОСОБЛИВОСТІ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

*У статті розглянуто особливості процесу капіталізації вітчизняних банківських установ і висвітлено причини її низького рівня. Досліджено основні показники діяльності банківського сектору та запропоновано шляхи вирішення проблем капіталізації банків в Україні.*

**Ключові слова:** банківські установи, капіталізація, адекватність, ліквідність, достатність капіталу, фінансова стійкість.

*В статье рассмотрены особенности процесса капитализации отечественных банковских учреждений и отражены причины ее низкого уровня. Исследованы основные показатели деятельности банковского сектора и предложены пути решения проблем капитализации банков в Украине.*

**Ключевые слова:** банковские учреждения, капитализация, адекватность, ликвидность, достаточность капитала, финансовая стойкость.

*In the article the features of process of capitalization of domestic bank institutions are considered and reflected reasons of it low level. Investigational basic performance of bank sector indicators and the ways of decision of problems of capitalization of banks are offered in Ukraine.*

**Keywords:** bank institutions, capitalization, adequacy, liquidity, sufficientness of capital, financial firmness.

**Постановка проблеми.** Капіталізація банківської системи кожної країни все більшою мірою перетворюється на інструмент забезпечення конкурентоспроможності міжнародної банківської діяльності, вирішення завдань стійкого розвитку національної економіки. Недостатній рівень капіталізації може негативно вплинути на надійність функціонування банківської системи і фінансової системи в цілому, що позначається на динаміці економічного зростання, місці економіки країни у світовому фінансовому просторі.

Капітал банку – це головний показник його здатності до подальшого розвитку, оскільки саме капітал є надзвичайно важливим та необхідним елементом забезпечення економічної самостійності, прибуткової діяльності та в підсумку – підвищення фінансової стійкості банку. Зміцнення ресурсної бази банків, інтеграція банківської системи України у світове співтовариство здебільшого залежатимуть від зростання обсягів власних капіталів банків. Такі процеси, як концентрація капіталу, зростання конку-

ренції та вплив іноземного банківського капіталу на національну економіку, впливають на активізацію процесів формування власного капіталу банків.

Є очевидним, що сьогодні вітчизняний банківський сектор потребує додаткових ресурсів для підтримки кредитної активності. Незважаючи на те, що ситуація на фінансових ринках певною мірою стабілізувалась, потенційне зниження власного капіталу банківських установ є однією із основних проблем банківського сектору.

Таким чином, процес капіталізації банків – один із головних чинників сталого розвитку банківської системи, її надійності та стабільності.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблему капіталізації банків України, тенденції цього напрямку, а також можливі шляхи збільшення капіталу банками України висвітлені в працях З. Васильченко, О. Вовчак, А. Вожжова, У. Грудзевич, О. Дзюблюка, О. Кириченка, В. Міщенко, А. Мороза, Л. Примостки та інших.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, які тією чи іншою мірою пов'язані з проблемами управління банківським капіталом, залишається низка невирішених завдань саме щодо збільшення капіталізації банківських установ.

**Мета і завдання дослідження.** Метою статті є аналіз проблем, пов'язаних із капіталізацією вітчизняних банків, виявлення шляхів її збільшення, що дасть змогу забезпечити стабільну роботу банківської системи.

**Виклад основного матеріалу.** Досвід еволюції економічних систем вже неодноразово доводив, що наявність фінансово стійких банківських інститутів, здатних виступати надійними фінансовими посередниками, є основою національної фінансової системи будь-якої країни. Своєю чергою, ключовим елементом стабільності банків та їхнього ефективного розвитку є достатній рівень капіталу, що зумовлено такими причинами:

- достатній рівень капіталу є ключовим елементом довіри до банківської системи, а отже, і до національних грошей;
- висококапіталізовані банки ефективніше виконують функцію розподілу ресурсів в економіці за рахунок економії на масштабах (економії витрат) мають значні інвестиційні можливості;
- добре капіталізовані банки виявляють певну інертність до проявів нестабільності у фінансових системах і таким чином забезпечують свою стабільність;
- достатній рівень капіталу для банку є ключовим чинником його конкурентоспроможності та фінансової стійкості.

В умовах інтеграційних перетворень відбувається взаємопроникнення, переплетення світових економік, наслідком яких є міграція капіталу. Тому кожній державі, у тому числі й Україні, необхідно зосередити увагу на підтриманні стабільності та надійності національної банківської системи і, зокрема, на забезпеченості достатнім обсягом фінансових ресурсів. Це,

своєю чергою, вимагає належного виконання банками своїх функцій та підвищення ефективності їх функціонування.

Конкурентна боротьба між банками, яка спричинена дією ринкових важелів розвитку, призводить до зменшення їх кількості. До основних причин припинення діяльності банків можна віднести їх неспроможність нейтралізувати наявні в банківському секторі ризики, а також відповідати за своїми зобов'язаннями. Така ситуація зумовлена недостатністю у фінансово-кредитних установах ресурсної бази, а саме капіталу, який повинен бути у розпорядженні банку для покриття наявних ризиків. Виходячи з цього, особливої актуальності набуває питання визначення необхідного обсягу капіталу банку залежно від ризиковості діяльності.

Варто зауважити, що сьогодні існують різні підходи до розуміння капіталізації. Так, ринкова капіталізація характеризується ринковою вартістю компанії чи вартістю пакетів акцій, часток, паїв. Однак нам поки що важко оперувати подібними показниками, оскільки зараз лише незначна кількість вітчизняних банків має відкриту ринкову оцінку.

Часто оперують поняттям капіталізація, розуміючи під ним власні кошти чи власний капітал банків та його достатність для покриття прийнятих ризиків. Цей термін широко використовується у міжнародній практиці, зокрема в Базельських документах щодо нагляду. На сучасному етапі під капіталізацією банку нерідко розуміють ліцензійні вимоги щодо нього [3, с. 5].

На наш погляд, необхідно чітко зазначити, що проблема капіталізації – це проблема недотримання нормативу адекватності регулятивного капіталу банків щодо розміру активів. Тобто проблема полягає не у кількісній, а в якісній площині. Проблема капіталізації – це проблема загальної фінансової стабільності й автономності банківської системи, а отже, актуальні питання належного обслуговування банками взятих на себе грошових зобов'язань. Проблема капіталізації – це також проблема формування фінансового фундаменту банківської системи, від якості якого залежить надійність усієї економічної системи та динаміка подальшого її розвитку.

Зазначимо, що сьогодні процес капіталізації банків – один із головних чинників сталого розвитку банківської системи, її надійності та стабільності. Проблеми капіталізації стають гострішими з приходом у банківську систему України іноземних інвесторів і акціонерів. Перед державою та її наглядовими органами за банківською діяльністю стоїть завдання вдосконалення законодавства для підвищення рівня капіталізації і банківської системи як ключової передумови збільшення надійності та ефективності її функціонування [1, с. 78].

Сьогодні вітчизняний банківський сектор потребує додаткових ресурсів для підтримки кредитної активності. Незважаючи на те, що ситуація на фінансових ринках певною мірою стабілізувалась, потенційне зниження власного капіталу банківських установ є однією із основних проблем банківського сектору.

Так, за результатами діяльності в 2009 році, банківська система країни зазнала збитків на суму 38,450 млрд. грн. Проте протягом 2010 року її результати діяльності покращились. Станом на 01. 01. 2011 рік цей показник становив 13,027 млрд. грн.

Конкурентна боротьба між банками, яка спричинена дією ринкових важелів розвитку, призводить до зменшення їх кількості. Упродовж 2009 р. шість банків припинили діяльність, три було націоналізовано. Протягом 2010 р. із Державного реєстру виключено ще шість банків. За станом на 01. 01. 2011 р. у стадії ліквідації перебувають 18 банків [5]. До основних причин припинення діяльності банків можна віднести їх неспроможність нейтралізувати наявні в банківському секторі ризики, а також відповідати за своїми зобов'язаннями. Така ситуація зумовлена недостатністю у фінансово-кредитних установ капіталу, який повинен бути у розпорядженні банку для покриття наявних ризиків.

Забезпечення капіталу банків на рівні адекватному потребам економіки, що розвивається, яка характеризується зростанням основних макроекономічних чинників, є одним із пріоритетних завдань для банківської системи України. За таких умов необхідно збільшувати капітал банків, щоб вони були достатньо міцними для обслуговування різноманітних потреб клієнтів усіх форм власності й здійснення операцій на сучасному технологічному рівні.

Як свідчать дані НБУ, власний капітал банків в Україні на 01. 01. 2010 р. становив 115,175 млрд. грн. Протягом поточного року його розмір дещо збільшився і на 01. 01. 2011 р. становив 137,725 млрд. грн. Незначними є розміри власного капіталу відносно активів банків. Співвідношення між ними на 01. 01. 2010 р. становило 0,132, на 01. 01. 2011 р. – 0,146. Не винятковими є випадки, коли банки, щодо яких застосовано процедуру запровадження тимчасової адміністрації, виконували нормативи достатності регулятивного капіталу, що свідчить про недосконалість методики розрахунку цих нормативів регулювання банківської діяльності. Залишається незначним покриття власним капіталом зобов'язань банків (табл. 1).

*Таблиця 1*  
*Рівень покриття власним капіталом зобов'язань*  
*банківських установ України [5]*

<b>Показники</b>	<b>2006 р.</b>	<b>2007 р.</b>	<b>2008 р.</b>	<b>2009 р.</b>	<b>2010 р.</b>
Власний капітал, млрд. грн.	42,6	69,2	119,3	115,2	137,7
Зобов'язання, млрд. грн.	297,6	529,8	806,8	765,1	804,3
Депозити суб'єктів господарювання, млрд. грн.	76,9	112,0	143,9	115,2	144,0
Депозити фізичних осіб, млрд. грн.	106,1	163,5	213,2	210,1	270,7

Співвідношення між власним капіталом і зобов'язаннями	0,143	0,131	0,148	0,151	0,171
Співвідношення між власним капіталом і депозитами суб'єктів господарювання	0,554	0,621	1,625	1,000	0,956
Співвідношення між власним капіталом і депозитами фізичних осіб	0,402	0,426	0,560	0,548	0,509

Проблема капіталізації – це проблема загальної фінансової стабільності та автономності банківської системи, а отже, проблема належного обслуговування банками прийнятих на себе грошових зобов'язань. Проблема капіталізації – це проблема формування фінансового фундаменту банківської системи. Від його якості залежить надійність всієї економічної системи та динаміка подальшого розвитку.

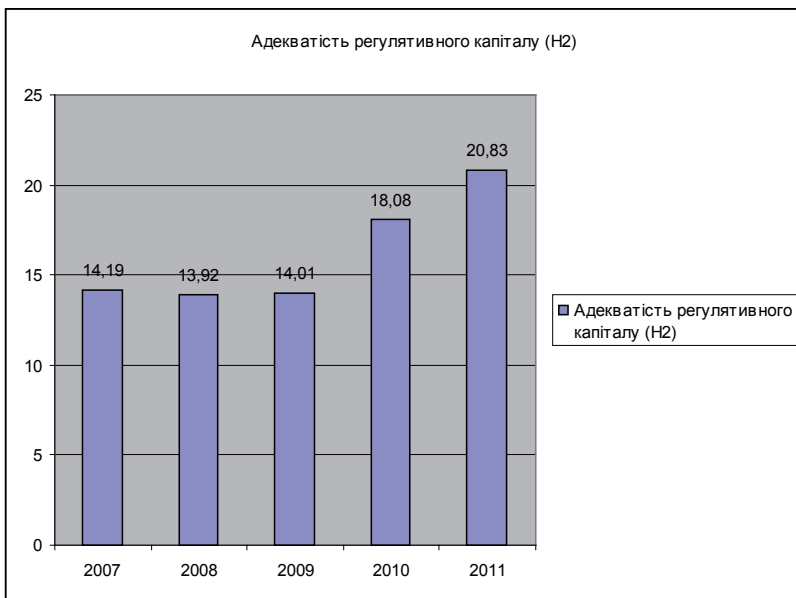
З дослідження видно (табл. 2), що за 2006-2010 рр. за багатьма показниками темпи приросту були досить високими. Так, чисті активи зросли у чотири рази (у 2006 році вони становили 213,9 млрд. грн., а у 2010 році – 942,1 млрд. грн.); власний капітал банківських установ зріс майже у п'ять раз (у 2006 році він становив 25,5 млрд. грн.) Станом на 01. 01. 2011 року величина активів банків становила 942,1 млрд. грн., а власного капіталу 137,7 млрд. грн.

*Таблиця 2*  
*Основні показники діяльності банків України за 2005-2011 роки [6]*

Показники	Роки млн. грн.				
	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011
Кількість зареєстрованих банків	-	198	198	197	194
Чисті активи	340179	599396	926086	880302	942088
Темп зростання, %	-	176	154	95	107
Власний капітал банків	42566	69578	119263	115175	137725
Темп зростання, %	-	163	171	96	119
Зобов'язання банків	297613	529818	806823	765127	804363
Темп зростання, %	-	178	152	94	105
Кредитний портфель	268294	485368	792244	747348	755030
Темп зростання, %	-	180	163	94	101
Депозити фізичних осіб	106078	163482	213219	210006	270733
Темп зростання, %	-	154	130	98	128

Чим вищий капітал, тим вища стійкість банку, тобто власний капітал банку слугує забезпеченням по всіх його операціях – від видачі кредитів до купівлі цінних паперів. При цьому незначний обсяг власного капіталу помітно знижує інвестиційні можливості кредитної установи.

Варто також зауважити, що забезпечення капіталу банків на рівні, адекватному потребам відновлюваної економіки, є головним завданням для банківської системи на найближчі роки. Питання капіталізації залежить, передусім, від самих банків, їхнього менеджменту та власників. Лише побудова ринкової моделі адекватного збільшення капіталу банків може стати дійовим механізмом вирішення цієї проблеми. Застосування адміністративних та примусових заходів не може в принципі зняти проблему адекватності капіталу банківської системи (рис. 2).



**Рис. 2. Показники адекватності регулятивного капіталу в 2007 – 2011 роках**

Дані показники свідчать, що величина значення показника адекватності регулятивного капіталу зросла у 2010 році у порівнянні з минулим 2009 роком і становить 20,83% (у 2009 році 18,08%), що є позитивним, оскільки свідчить про ефективніше використання свого капіталу банківськими установами, забезпеченість власним капіталом банківських установ. Достатній рівень капіталу гарантує збереження коштів клієнта та вкладників.

На цей момент показник адекватності капіталу вийшов на той рівень, за якого має спостерігатися приріст капіталу, тожоний приросту банківських активів.

І ще один, на наш погляд, важливий аспект проблеми.

Занадто низька капіталізація вітчизняних банків, що стало особливо помітним після вступу України до СОТ, може призвести до того, що вони виявляться неконкурентоспроможними порівняно з іноземними грошово-кредитними установами. А частка останніх у банківській системі нашої країни поступово збільшується. Так, за станом на 01. 01. 2011 р. питома вага іноземного капіталу в банківській системі України уже становила 40,4% (це – 55 банків; із них 20 зі 100-відсотковим іноземним капіталом).

Спостерігається також значна зацікавленість іноземних банків українською банківською системою. З одного боку, прихід іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему означає додаткові ресурси для активних операцій, кредитування нашої економіки і громадян. Важливо, що з надходженням іноземних інвестицій до нас приходять і зарубіжний передовий досвід роботи та управління банками, ведення банківського бізнесу, нові банківські технології, автоматизація банківських процесів [1, с. 77].

Але, з іншого боку, виникає і небезпека: маючи сприятливіші стартові умови, передусім у сфері капіталізації, іноземні банки можуть витіснити з ринку українські, як уже сталося в деяких східноєвропейських країнах (Польщі, Чехії, Угорщині тощо). І якщо не буде вжито кардинальних заходів щодо підтримки своєї банківської системи, то це загрожуватиме економічній незалежності України та незалежності національної банківської системи. Тому, на наш погляд, має бути економічна межа оптимального впливу зарубіжного капіталу на вітчизняні банки.

Таким чином, для вирішення проблеми підвищення рівня капіталізації установ банківської системи України, що нині є вкрай нагальною, банкам було б доцільно переважну частину прибутку спрямовувати на приріст власного капіталу, тобто виплачувати дивіденди в мінімальних розмірах (з урахуванням того, що відповідно до чинного Закону "Про акціонерні товариства" виплата дивідендів здійснюється господарським товариством з чистого прибутку у звітному році та/або нерозподіленого прибутку (в розмірі не менше 30 відсотків). Однак сучасний стан банківської системи країни такий, що значна кількість банків має збиткові результати діяльності або одержує мізерні прибутки, а тому ці банки обмежені в можливостях збільшувати свій капітал за рахунок прибутку.

Банкам необхідно також стимулювати залучення власного банківського прибутку для інвестицій у капітал. З метою його збільшення за рахунок прибутку пропонуємо звільнити від оподаткування частину прибутку кредитних установ, спрямовану на підвищення рівня їх капіталізації, стимулювати інвесторів звільненням від податків на прибуток, який спрямовується на капіталізацію банків.

Високий її рівень можна забезпечити лише за умови, якщо рентабельність банківської діяльності буде інвестиційно привабливою, для чого необхідно значно знизити витрати банківських установ.

Для забезпечення капіталу банків на рівні адекватному потребам економіки, насамперед, необхідно стимулювати приплив капіталу у банки за рахунок активного залучення коштів акціонерів, у тому числі портфельних інвесторів.

Одна з головних проблем при реалізації будь-якої стратегії капіталотворення банку – це балансування інтересів дрібних акціонерів, великих акціонерів та менеджерів банку.

В умовах, у яких нині опинилася банківська система України, найоптимальнішими шляхами зростання рівня капіталізації банків є збільшення показника адекватності капіталу через консолідацію банківської системи України (консорціумне кредитування, створення банківських об'єднань, злиття банків, їх реорганізація). Це дало б можливість підвищити стійкість і стабільність усієї банківської системи. Проте це неможливо здійснити без упровадження відповідних заходів НБУ та вдосконалення нормативної бази, яка б визначала процедуру консолідації банків. Звичайно, крім об'єктивних причин, що заважають процесу консолідації банків, є і суб'єктивні, зокрема – небажання головних акціонерів зливатися з іншими банками. Виходом із цієї ситуації може бути створення банківських об'єднань на зразок фінансових та банківських холдингових груп, банківських корпорацій. Вони зберігають право власності й управління, а також пропорційного розподілу прибутку. З іншого боку, консолідація банківської системи не вплине на рівень конкуренції, адже процентна політика комерційних банків майже повністю залежить від політики НБУ.

Необхідно також поліпшити якість капіталу та забезпечити достатній рівень покриття ним ризиків, що приймаються банками. З цією метою НБУ останнім часом вніс низку змін до нормативно-правових актів, спрямованих на:

- по-перше, вдосконалення порядку розрахунку регулятивного капіталу з метою “очищення капіталу” від “нереальних” джерел формування;
- по-друге, на підвищення ліцензійних вимог до рівня капіталу при здійсненні ними окремих банківських операцій;
- по-третє, на вдосконалення розрахунку показника адекватності капіталу, включаючи при цьому: активи, зважені на предмет ризику, сукупну відкриту валютну позицію (зі 100-відсотковим зважуванням) і довгострокові позитивні розриви активів і пасивів (із 50-відсотковим зважуванням).

Очевидно, з метою підвищення капіталізації банківського сектору банкіри повинні також проводити політику управління ризиками, адекватну їх капітальній базі.

Окрім цього, на подолання проблеми недокапіталізованості банківського сектору повинні бути спрямовані зусилля менеджменту кожного комер-



ційного банку. На наш погляд, робота має бути спрямована на мобілізацію власного капіталу з усіх доступних джерел.

Отже, необхідно створити інвестиційний механізм, за допомогою якого банківський капітал буде адекватним потребам економіки нині і в майбутньому. Елементом зазначеного механізму є податкове стимулювання внутрішніх інвестицій у банківський капітал на період високих темпів зростання попиту економіки і суспільства на активні та пасивні операції банків.

Розв'язання цієї проблеми можливе не лише за рахунок прибутків банків та додаткових внесків акціонерів, а й за умови довіри суспільства до вітчизняних банків як до надійних грошово-кредитних установ.

**Висновки.** Отже, за результатами проведеного дослідження можна зазначити, що в подолання наслідків фінансової кризи:

1) ефективне управління власним капіталом банку є запорукою активізації його підприємницької діяльності, зміцнення фінансового стану, підвищення довіри економічних агентів до установ банківської системи і розширення кредитної підтримки розвитку реального сектора економіки;

2) для більшості банків України таке джерело нарощування власного капіталу, як прибуток, – унеможливлене, оскільки вони мають збиткові результати своєї фінансової діяльності;

3) вирішення проблеми підвищення капіталізації банків за рахунок коштів іноземних інвесторів може мати негативні наслідки для національної економіки і національного суверенітету;

4) участь держави у рекапіталізації проблемних банків повинна бути спрямована на підтримку системоутворюючих банків і банків, що обслуговують підприємства базових галузей економіки. На державному рівні слід розробити механізм повернення коштів платників податків у бюджет у тій їх частині, що були спрямовані на капіталізацію приватних банків.

### Література:

1. Диба М. І. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України // *Фінанси України*. – 2008. – № 6. – С. 77-85.

2. Дзюблюк О. Проблеми підвищення рівня капіталізації банків України в період ринкової трансформації економіки // *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. – 2007. – № 2. – С. 7-20.

3. Дробязко А. Якою банківська система України виходить із кризи 2008-2009 років? // *Вісник Національного банку України*. – 2011. – № 2. – С. 4-9.

4. Конопатська Л. Деякі питання регулювання банківської діяльності в період світової економічної кризи // *Вісник Національного банку України*. – 2010. – № 2. – С. 21-27.

5. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.bank.gov.ua/Bank\\_Supervision/dynamics.htm](http://www.bank.gov.ua/Bank_Supervision/dynamics.htm)

6. Офіційний сайт Асоціації українських банків. – Режим доступу: <http://www.aub.com.ua>